

MTA Magyar Kriminológiai Társaság
Délalföldi Regionális Szervezete

Dr. Mile Imre /főügyészégi ügyész, Szeged/

A VISSZAESŐ BÜNZÉS KRIMINOLÓGIAI JELLEMZŐI
CSONGRÁD MEGYÉBEN

I.

A bűnismétlésről általában és történeti vázlat

1./ A bűnismétlés

A modern társadalmak fejlődésének lényeges feltételei közé tartozik - többek között - az állampolgári fegyelem erősítése, a jogok és kötelezettségek együttes érvényesítésének elősegítése. Ugyanakkor szaporodnak a törvénybe ütköző és az erkölcsi normákat sértő jelenségek. E negatív jelenségek növekedése az állampolgárok jogbiztonságának és közérzetének romlása mellett nem kívánatos módon befolyásolja az elosztási viszonyokat, csökkenti a bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek iránt megnyilvánuló bizalmat és nem utolsósorban az anyagi hátrányok mellett komoly erkölcsi károkat is okoz.

A bűnözés alakulásának elemzése során fokozott figyelmet igényel az, hogy a bűnelkövetők körében növekedik azoknak a száma, akiket megelőzően már egy vagy több bűncselekmény miatt felelősségre vontak. Ezek képezik a bűnismétlők kategóriáját, amely a bűnözés tömegjelenségén túl olyan speciális jellemzőt is mutat, hogy az előzőleg alkalmazott büntetőjogi eszközök miként gyakoroltak kellő hatást a társadalmi követelményeknek megfelelő magatartás irányában.

A kriminológia tudománya viszont a visszaesést, mint valóságjelenséget, mint empirikus megnyilvánulást, a sajátos jelentkezési formáiban, sajátosságáiban, társadalmi vonatkozásaiban, stb. vizsgálja, tehát nem a büntető tör-

vénykönyvek alkalmazása szempontjából elemzi. A visszaesés okainak, törvényszerűségeinek, objektív és szubjektív feltételeinek feltárással kíván segítséget nyújtani a megelőzéshez, a társadalmi védekezési módok és eszközök kialakításához. Kriminológiai értelemben nemcsak a büntetett előéletű bűnismétlők lehetnek visszaesők. Az a valóságjelenség, amit a kriminológia a "visszaesés" fogalommal jelöl, nem a büntetett előéletű bűnismétlők sajátos "jogállapotából", a korábbi elítéléssel összefüggő jogi helyzetből adódik, hanem a bűnelkövető személyiségével, a bűncselekményekben visszatérően és kitartóan jelentkező /megnyilvánuló/ kriminogenitásával kapcsolatos.

2./ Jogtörténeti előzmények

A bűnismétlésben rejlő veszélyt mind a jogtudomány, mind a jogalkalmazás területén már korán felismerték. A legrégebb időktől kezdve találunk olyan törvényi rendelkezéseket, amelyek a bűnismétlés esetén súlyosabb büntetés kiszabását írták elő.

A XIX. század elejétől kezdve a bűnismétlés, mint büntetést súlyosító, illetve minősítő körülmény általánosan elfogadottá vált.

Kialakult a visszaesés jogintézménye, amelyet a fejlett európai államok jogszabályai már következetesen alkalmaztak. A visszaesés legfontosabb ismérveként a korábbi jogerős elítélést, illetve - szűkebb értelemben - a büntetés kiállításának tényét tekintették.

Ebben az időben azonban még keveset törődtek a büntettekkel, tekintve, hogy a "klaszszikus" jogi szemlélet uralkodott, amely a büntetőjog középpontjába a bűncselekményt állította.

A XIX. század végén a jogelméletben uralkodóvá vált az a felfogás, mely szerint a büntetőjognak nemcsak kizárólag a bűncselekménnyel, hanem az elkövetővel is foglalkoznia kell, ezért ennek a jogi szabályozása szükségképpen felmerült, amit a kodifikáció követett is.

Az 1878. évi V. tc. az ú.n. Csemegi kódex a büntetett előélet minősítő körülményeként való értékelésnél a speciális visszaesés elvét fogadta el, de a szabályozást csak - viszonylag szűken - a rablás, a zsarolás, a lopás, a sikasztás és a csalás büntettekre tartotta szükségesnek. A törvény miniszteri indoklása szerint a visszaesés egyéb eseteire az egyes büntetések minimuma és maximuma közötti büntetést lehet kiszabni.

A későbbi jogszabályok szintén a speciális visszaesés elvének elismerése mellett, mint minősítő körülményt további büntettekre kiterjesztették.

A felszabadulás utáni jogszabályok tovább bővítették azon büntettek körét, amelyeknél a visszaesés minősítő körülményként szerepelt.

Az 1961. évi V. törvény /a korábban hatályos Büntető Törvénykönyv/ figyelemmel a tudomány és jogalkalmazás eredményeire, a 115.§-a szerint: "visszaeső az, akit a bűncselekmény elkövetését megelőzőleg szándékosan elkövetett, ugyanolyan bűncselekményért már szabadságvesztésre ítélték és a büntetés kiállításától vagy végrehajthatóságának megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig öt év még nem telt el."

A törvény Általános Részének idézett meghatározása az azonosság elvét fejezte ki, azonban a Különös Rész egyes rendelkezései a hasonlóság elvének érvényesítésével bővítette az általános meghatározás körét. A törvényi diszpozíció tehát lényegében a speciális visszaesést vette rendelkezése alapjául azzal, hogy időhátártól tette függővé a visszaesés tényének megállapíthatóságát, a büntetőjogi konzekvenciák ezekben az esetekben minősítő körülmény formájában érvényesültek, illetve ez volt a jogalapja a súlyosabb értékelésnek.

A törvényes rendelkezés tehát megkülönbözteti egymástól a speciális és generális visszaesést. Az előbbi esetben azonos, az utóbbi esetben pedig az előzőtől eltérő bűncselekmény is-

mételt elkövetése volt az alap.

A speciális visszaesés kétségtelenül súlyosabb, illetve nagyobb társadalomra veszélyességre mutat, mint a generális visszaesés. Ezért a két kategória különbözősége miatt eltérő szabályok érvényesültek a büntetőjogi következmények megállapításánál.

A törvény az ú.n. konok, a megrögzött, avagy a szokásos bűnöző egymástól eltérő definiálásával igyekezett megoldani a bűnismétlés formáinak elhatárolását, ugyanakkor a törvényi meghatározásban bizonyos garanciális szempontok is érvényesültek: a "ne bis in indem" elve, valamint az elévülés intézményéhez fűződő jogpolitikai érdekek. Kétségtelen, hogy a törvényes fogalom körén belül számos olyan körülmény is előfordult, amikor ebbe a körbe tartozó bűnismétlés és az elkövető személyi tulajdonságai nem merítették ki a konok, stb. bűnöző fogalmi ismérveit. Itt ugyanis figyelemmel kell lenni a visszaesés kriminológiai fogalmára, mely szerint a visszaeső az a bűnismétlő, akinek társadalomellenes beállítottsága több büntett elkövetésében következetesen, viszonylag kitartóan jelentkezik.

A jogalkalmazás számára a Legfelsőbb Bíróság 6. számú Irányelvében kifejezésre juttatta, hogy: "a kriminológiai értelemben vett visszaeső fogalma magába foglalja azokat a bűnismételőket, akiknél bizonyos következetesség, viszonylag kitartóbb jellegű bűnelkövetői magatartás állapítható meg.

Ezek szerint a joggyakorlat a visszaesés tágabb értelmezését adta, vagyis azt tekintette ismételt bűnelkövetőnek, aki valamely büntett miatt - pénzbüntetéssel büntetendő becsületsértés kivételével - korábban már jogerősen el volt ítélve.

A törvény tehát a visszaesés legveszélyesebbnek értékelt eseteit minősítő körülményként szabályozta, emelte a büntetettre egyébként alkalmazható büntetési tételt, s ezzel korlátozta az enyhítő szakasz alkalmazásának terjedelmét is, más esetekben a visszaesés nyomatékos

súlyosbító körülményként került értékelésre.

3./ A hatályos büntetőjogi szabályozásról

Az 1978. évi IV. törvény /továbbiakban Btk./ a bűnözés elleni küzdelem eredményességének fokozása érdekében - a jogalkalmazás jogpolitikai elveivel összhangban - a korábbiakhoz képest merően újszerűen szabályozta a törvényi visszaeső fogalmát. A visszaeső bűnelkövetők három kategóriáját alakította ki, és pedig:

- "visszaeső a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtható szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig öt év még nem telt el."
/Btk. 137.§ 12.pont/

- "különös visszaeső az a visszaeső, aki mindkét alkalommal ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekményt követ el."
/Btk. 137.§ 13.pont/

- "többszörös visszaeső az, akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként szabadságvesztésre ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajtásának megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekménye elkövetéséig három év nem telt el."
/Btk. 137.§ 14.pont/

A törvény szövegezése utal már arra, hogy az egyes visszaeső kategóriákba tartozó elkövetőkkel szemben különböző, súlyukban fokozódó büntetőjogi következményeket állapított meg.

Sajátos a Btk. megoldása abban is, hogy a különös- és többszörös visszaesést nem a Különös Részbeni minősítő körülményként, hanem az Általános Részben büntetés kiszabási tényezőként szabályozta. Kivételt képez ez alól az emberölés, ahol a különös visszaesés súlyosabban minősíthető körülmény, valamint a szabályértési értékre elkövetett /kárt okozva/ lopás, sikkasztás, csalás, rongálás és orgazdaság,

amelyeknél pedig a különös visszaesés a szabálysértést bűncselekménnyé minősítő körülményként nyert értékelést.

A Btk. visszaeső fogalma - a korábban hatályos törvényhez viszonyítva - részben szűkebb abban az értelemben, hogy a visszaesői minőség alapjául kizárólag a korábbi szándékos bűncselekmény miatti végrehajtandó szabadságvesztésre ítéelés szolgálhat, részben tágabb viszont annyiban, hogy a szándékos bűncselekmény elkövetője visszaesői minőségének megállapítását rendeli az előző bármely szándékos bűncselekmény miatt kiszabott végrehajtandó szabadságvesztésre ítéelés esetén.

A "visszaesői" minőséghez egyéb jogkövetkezmények is kapcsolódnak, így a szabadságvesztést szigorúbb fokozatban kell végrehajtani, a próbárbocsátás és a büntetés végrehajtásának felfüggesztése kizárt, a bírósági mentesítés szabályai pedig szigorúbbak. A "különös visszaeséshez" fűződő speciális jogkövetkezményeket - a büntetés kiszabásának szigorúbb szabályait - a Btk. 97.§-a határozza meg. Az ezen túlmenő egyéb jogkövetkezmények azonosak azzal, amelyek a visszaesői minőséghez kapcsolódnak. A "többszörös visszaesőkkel" szemben a Btk. 98.§-a értelmében a különös visszaesőkre vonatkozó büntetés kiszabási rendelkezések alkalmazandók, azzal a szigorítással, hogy a büntetési tétel alsó határánál enyhébb büntetés csak a Btk. 87.§ /3/ és /4/ bekezdése alapján szabható ki. Ezen túlmenően további sajátos joghátrányok is kapcsolódnak, nevezetesen a fegyház fokozat lehetősége, a feltételes szabadságra bocsátás és a törvényi mentesítés kizártsága, a bírósági mentesítésnél a hosszabb várakozási idő, valamint a szigorított őrizet elrendelésének lehetősége.

A Legfelsőbb Bíróság a bűnismétlésről szóló 14.számú Irányelvében részletesen kifejtette a jogalkalmazás számára a visszaeső bűnelkövetőkkel szemben követendő egységes értelmezést, valamint a büntetés-kiszabási gyakorlatban követendő differenciált alkalmazás érvé-

nyesítését.

II.

Vizsgálati megállapítások

1./ Általános megállapítások

A visszaesők számának növekedése kihat az összbüntözés mennyiségi és minőségi alakulására, mert a bűnözésnek mind potencionális, mind aktív bázisát képezik. Káros befolyásuk van a környezetükre és különösen a fiatalok számára a bűnözői pályán való elindításában, akik végül a bűnözői utánpótlás újabb bázisát teremtik meg.

A büntető jogszabályok által védett társadalmi szükségletek, érdekek, életviszonyok a társadalom léte, normális működése, fejlődése szempontjából lényeges fontosságúak.

A visszaesők számszerűsége és aránya az összes bűnelkövetőkhöz képest komoly figyelmet érdemel, ugyanis súlyát és jelentőségét mutatja az, hogy a felderített bűnelkövetők között minden harmadik büntetett előéletű és minden hatodik visszaeső bűnöző.

Amíg 1973-ban a visszaeső bűnözők száma 7.936 fő /Csongrád megyében 279 fő/ volt, addig 1983-ban már számuk 12.433 főre /a megyében 529 főre/ emelkedett. A tárgyilagossághoz tartozik, hogy a visszaesők számának növekedésében közrejátszott a Btk. hatályba lépése során a visszaesés fogalmának szabályozása is, de a számszerű növekedés ettől függetlenül veszélyes jelenség.

A visszaeső bűnözők a védett jogtárgyak széles körét sértik vagy veszélyeztetik. A személyiség társadalomellenes beállítottsága annál veszélyesebb, minél fokozottabb védelmű jogtárgyakat és minél intenzívebben sértenek vagy veszélyeztetnek. Többségük azonban egy-egy bűncselekmény kategória elkövetésére specializálta magát. Alapvetően három kategória: a vagyon elleni, az erőszakos és garázda elkö-

vetők, valamint az élősdi elemek kialakulása és erősödése figyelhető meg.

A visszaesők kriminogenitása egy viszonylag hosszabb folyamat, az elkövető személye és a mindenkor környezete közötti kölcsönhatás eredményeként jött létre. Már az első bűncselekmény elkövetése előtt megmutatkozik a személyiség hibás fejlődése, antiszociális vonásokkal való telítődöttsége. Ez rendszerint a társadalmi együttélés alapvető szabályait és követelményeit sértő magatartásokban, mások javait és személyét veszélyeztető cselekményekben, munkakerülő- élősdi életmódban és erkölcstelen életvitelben nyilvánul meg.

A visszaeső bűnözés összefügg az alkoholizmussal is.

A visszaeső bűnözőkkel szemben a felelősségre vonás módjának és eszközeinek megválasztása során a bűncselekmények társadalomra veszélyességének foka mellett nyomatékosan figyelemmel kell lenni az elkövetők személyiségére és társadalmi veszélyességükre is.

2./ Részletes /megyei/ megállapítások

A fentiekben tett általános megállapítások alátámasztására megvizsgáltam Csongrád megyében az 1988. I. félévében jogerősen elítélt visszaeső bűnözők kriminológiai jellemzőit és felelősségre vonásuk módját.

A vizsgálati időszakban a megye bíróságai 1.308 személlyel szemben hoztak marasztaló ítéletet, ebből büntetlen előéletű 825 személy /63,07 %/; visszaesőnek nem tekinthető büntetett előéletű 296 személy /22,63 %/; visszaeső 21 személy /1,61 %/; különös visszaeső 57 személy /4,36 %/; többszörös visszaeső 109 személy /8,33 %/ volt.

A megyei statisztikában vizsgált jogerősen elítéltek közül 187 személy visszaeső bűnelkövető, ebből 11,23 % a visszaeső /21 személy/; 30,48 % a különös visszaeső /57 személy/; 58,29 % a többszörös visszaeső /109 személy/.

a./ A visszaesők által elkövetett bűncselekmények

A visszaeső bűnözők közül vagyon elleni bűncselekményeket 121 személy, erőszakos jellegű bűncselekményeket 27 személy, míg egyéb jellegű bűncselekményeket 39 személy követett el. /Lásd: 1.számú táblát/

A visszaesők között tehát túlsúlyban vannak a vagyon elleni bűncselekmények elkövetői, akik közül visszaeső 6 személy /4,99 %/, különös visszaeső 39 személy /32,20 %/, többszörös visszaeső 76 személy /62,81 %/.

Elősdi és munkakerülő személyek viszonylag kevesen voltak.

b./ Az elkövetők életkori adatai

A visszaeső bűnözők életkori adatait vizsgálva megállapítható, hogy 121 személy 25-39 év közötti életkorú, ez 64,71 %; ebből férfiak 107 személy /88,43 %/, míg a nők 14 személy /11,57 %/ volt. Ezen adatokból az a következtetés vonható le, hogy a 25-39 év közötti elkövetők száma kiemelkedő, ez viszont egyértelműen arra mutat, hogy a visszaeső bűnözők között relative igen magas arányban vannak azok, akiket a felnőtt kor határát elérve bűncselekmény elkövetése miatt büntetőjogilag már felelősségre vontak, ezek közül is kiemelkednek a többszörös visszaesők, akik 70,64 % /77 személy/ az említett életkor között vannak. /Lásd: 2.számú tábla/

c./ A családi állapot adatai

A családi állapot elemzése változékonyságot, rendezetlenséget, sőt a normális átlaghoz képest feldúlt állapotokat is mutat. Szembetűnő, hogy a házasságban élők száma alacsony, ugyanakkor az egyedül élők száma magas. Ezekből arra lehet következtetni, hogy a bűnöző életvitel, a dezorganizált életkörülmények miatt a családi harmónia felbomlik, így az elmagányosodás jelensége figyelhető meg, mivel a bűnözés káros hatásai és a személyiségük nagymérvű torzulása következtében a családjuk meg-

szakítja velük a kapcsolatot, illetve ezek az elkövetők már nem is keresik a családi élet visszaállításának lehetőségét. /Lásd: 3.sz. tábla/

d./ Az elkövetők iskolai végzettsége

Az iskolai nevelés szerepe a személyiség fejlődésében alapvető jelentőségű, mert egyrészt továbbfejleszti és kiegészíti a családi nevelés esetleges hiányosságait, másrészt a társadalmi követelményekhez való alkalmazkodásra is nevel. Az iskolai végzettség önmagában nem tükrözi a személy műveltségi fokát és erkölcsi felfogását, de az iskolai nevelés hiánya - egyéb más tényezőkkel együttesen - gyakran antiszociális magatartásokban realizálódik.

A vizsgálati adatokból megállapítható, hogy 3 személy /1,60 %/ analfabéta, 161 személy /86,10 %/ elvégezte az általános iskolát, 20 személy /10,70 %/ középiskolai képzésben részesült és 3 személy /1,60 %/ főiskolát, egyetemet végzett. Ezekből az adatokból az tükröződik, hogy az általános iskolát végzett, de további képzésben nem részesült visszaeső bűnözők a mai élet követelményeinek egyáltalán nem, vagy csak igen nehezen tudnak eleget tenni.

A nevelési körülmények - köztük a családi és iskolai - arra utalnak, hogy a vizsgálati alanyok vonatkozásában az e téren tapasztalt hiányosságok szerepet játszottak a negatív személyi tulajdonságok kialakulásában. /Lásd: 4.sz. tábla/

e./ Jövedelmi és foglalkozási viszonyok

A jövedelmi és foglalkozási viszonyokkal kapcsolatban összegyűjtött adatok azt mutatják, hogy a visszaeső elítéltek többsége - 51,87 %-a - 2.000 - 5.000 forint közötti jövedelemmel rendelkezett. Ez megfelel az általános jövedelmi viszonyoknak, következésképp nem a létfenntartási szükségletek adtak okot a bűncselekmények elkövetésére. A visszaeső elkövetők 28,34 %-ának jövedelme nem volt, il-

letve a havi jövedelme 2.000 forint alatt volt. Nem lebecsülendő az az adat sem, hogy 30 személy /16,04 %/ viszonylag magasabb, 5.000 - 10.000 forint közötti keresettel rendelkezett, míg 7 személynek /3,74 %/ 10.000 forint feletti jövedelme volt.

A foglalkozási körülmények vizsgálata azt mutatja, hogy az alkalmi munkások, illetve a segédmunkások - szakma nélküli fizikai dolgozók - aránya a legnagyobb.

Az alkalmi munkások /22,99 %/, valamint segédmunkások /24,06 %/ - a szakma nélküli fizikai dolgozók - viszonylagos magas aránya arra enged következtetni, hogy többségük az egyes büntetések közötti időben állandó munkát nem vállal, hanem olyan foglalkozást folytatnak, amely nem követel nagyobb munkafegyelmet, esetleg mellékes, sokszor illegális úton is szerzhető jövedelem lehetőségét biztosítják.

A visszaeső bűnözők között szellemi dolgozó nem volt.

Az eltérő arányokból következik az is, hogy a nagyobb jövedelmet nyújtó nehéz testi munkát végző, továbbá a szakképzettség hiánya miatt alacsony jövedelemmel, illetve jövedelemmel nem rendelkező visszaeső bűnelkövetők a gazdasági életben végbemenő változások miatt a társadalomba való visszailleszkedésük lehetősége igen kritikus.

Ezt a megállapítást reprezentálja az, hogy a Csongrád Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1988. I. félévében a termelési struktúra korszerűsítésével összefüggő foglalkoztatási feladatokat vizsgálta és megállapította: a termékszerkezet korszerűsödése, a termékstruktúra bővülése mind a vállalati, mind a szövetkezeti szférában lassú folyamatként várható, ugyanakkor a tervezett termékszerkezet átalakulásához széleskörű szakmai alapismeretekkel, esetleg több szakmával rendelkező, könnyen váltani tudó munkaerőre van nagyobb számban szükség, viszont a tényadatok azt mutatják, hogy az elhelyezkedési esélyek lényegesen romlottak, mert az egy munkát keresőre

jutó álláshelyek száma 1987. évben 10,4-ről 4,4-re csökkent. /Lásd: 5.számú tábla/

f./ A káros szenvedélyek

Az összes többi körülményekhez való összefüggésben vizsgáltam a káros szenvedélyek hatását, mert csak így lehet megnyugtató eredményre jutni, hogy ezek hatása mennyiben játszott szerepet a bűnelkövetés, illetve a bűnöző életmód kialakulásában.

A különféle káros szenvedélyek közül a vizsgált alanyok között csak az alkoholizmussal találkoztam.

Az alkoholizmus domináns szerepét mutatja az, hogy összesen 67 személy /35,83 %/ esetében a bűncselekmény elkövetése szeszestital fogyasztásával kapcsolatos, ez az arány az alkoholizmus és a bűnöző életmód közötti szoros kapcsolatra utal. Ezekben az esetekben - amennyiben kizáró okok nem voltak - kényszergyógyítás elrendelésére is sor került. /Lásd: 6.számú tábla/

g./ Lakásviszonyok

Az előzőekben vizsgált körülmények mellett igen meghatározó szerepe van a lakásviszonyoknak, mint ez a rendezett életvitelnek egyik igen fontos kritériuma.

A visszaeső bűnözők lakásviszonyainak vizsgálata meglehetősen nehéz volt: a nyomozati és a bírósági iratokból azt ugyan meg lehet állapítani, hogy lakással rendelkeztek, de ennek valódiságát, illetve objektivitását a megvizsgált iratokból határozottan megállapítani nem lehetett.

A lakásviszonyok egyfelől utalással szolgáltak a bűncselekmény elkövetése előtti életviszonyokra, másfelől egy feltételezési alapot adtak arra, hogy a büntetés - végrehajtandó szabadságvesztés - letöltése után milyen rendezett, vagy rendezetlen környezetbe került vissza az elítélt.

h./ A felelősségrevonás módjai - büntetés-kiszabás

A visszaesők kriminológiai jellemzőinek ezen utolsó szempontból történő elemzése már átvezet felelősségrevonásuk módjainak vizsgálatához.

A visszaesésben szerepet játszó körülmények sokaságára és eltérő jellegére kellő differenciálás szükséges a felelősségrevonásuk területén.

A büntetés célját a Btk. 37.§-a akként határozta meg, hogy "a büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el." Ehhez szorosan kapcsolódik a Btk. 83.§-ában írt rendelkezés "a büntetést céljának szem előtt tartásával a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez."

Ezen kiemelt törvényi rendelkezéseket szem előtt tartva, továbbá a jogalkalmazás jogpolitikai elveire figyelemmel a visszaesőkkel szemben alkalmazott büntetés-kiszabási és intézkedési gyakorlat szigorúságot mutat, mert 80,21 %-ukat végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték.

A Btk. - a jogalkalmazás jogpolitikai elveivel összhangban - a visszaesők törvényileg szabályozott kategóriáit szigorúan itéli meg. A vizsgált időszakban a visszaeső bűnözők esetében a büntetés-kiszabási és intézkedési gyakorlatot elemezve megállapítható, hogy a 187 személy közül 150 elkövetővel szemben szabadságvesztés, 1 elkövetővel szemben szigorított javító-nevelő munka, 13 elkövetővel szemben javító-nevelő munka, 17 elkövetővel szemben pénzfőbüntetés és 6 elkövető esetében önállóan alkalmazott mellékbüntetés /munkaterápiás intézeti kezelés/ kiszabása történt.

A büntetés-kiszabás területén dominált a szabadságvesztés - minden esetben végrehajtandó -, s ez 10 személy visszaeső, 43 személy

különös visszaeső és 97 személy többszörös visszaeső arányában oszlott meg.

A szabadságvesztés büntetés mellett melékbüntetés kiszabására is sor került, ezek közügyektől eltiltás, intézkedésként pedig szigorított őrizet és kényszergyógyítás alkalmazása volt.

Ezek az adatok is bizonyítják, hogy a jogpolitikai elvekben megfogalmazott törvény fokozott szigora alkalmazásánál, valamint példásan szigorú büntetést érdemlők megítélésében helyesnek és törvényesnek kell értékelni a gyakorlatot. Mindkét kategória követelménye azt teszi szükségessé, hogy a visszaeső elkövetőkkel szemben kiszabásra kerülő büntetés nemére és mértékére mindig a konkrét ügy tárgyi és alanyi körülményei adnak megfelelő iránymutatást. Minden esetben részletesen elemezni kell a cselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességét, a bűncselekményt és a társadalmi, gazdasági környezet összefüggéseit, az elkövető személyiségét, környezetét, személyi, jövedelmi és családi viszonyait.

Az alanyi körülmények részletes és többirányú elemzése igen lényeges, mert a visszaeső bűnözők döntő többsége személyiségi zavarok, viselkedési, beilleszkedési problémák, hibás indíték- és értékrendszerük miatt a társadalmi elvárásoknak és követelményeknek nem tudnak megfelelni.

A kifogásolható életvitelük alapján a konfliktusok és a kudarcok rendszeressé válása pedig a társadalommal való permanens szembenállásukat eredményezi.

A büntetések és az intézkedések törvényileg biztosított differenciáltsága fejlettebb büntetőjogi gondolkodást, korszerűbb szemléletet, az eddigi gyakorlatnál újszerűbb felfogást és magatartást kívánnak meg. A bűncselekmények elkövetésének bizonyítása mellett a megfelelő, igazságos és hatékony büntetés vagy intézkedés megválasztásához fokozottan figyelembe kell venni az elkövetők személyiségét.

személyi körülményeit, cselekményük társadalmi hátterét. Ez a bünteteskiszabási gyakorlatnak az a területe, ahol mind a vádemelési, mind az ítélkezési gyakorlatban előre kell lépni.

A visszaeső bűnözőkkel szemben folytatott bírósági gyakorlat - a bünteteskiszabási és intézkedési területen - a Btk. 83.§-ában meghatározott elvekkel azonos.

A különös- és többszörös visszaesőkkel szemben - szabadságvesztés büntetés kiszabása esetén - a büntetést a felemelt büntetési tétel keretein belül állapítják meg, enyhítésre valóban csak különös méltánylást érdemlő - általában személyi - körülmények fennforgása esetén került sor.

A vizsgálati adatok azt bizonyítják, hogy a visszaesőkkel szemben a bünteteskiszabások és intézkedések terén a megyei gyakorlatunkban a törvényes rendelkezések, a jogalkalmazás jogpolitikai elvei és a Legfelsőbb Bíróság 14. számú Irányelve hatályosulnak. /Lásd: 7.számú tábla/

III.

Következtetések és tapasztalatok

1./ Vizsgálati következtetések

A személyi tulajdonságok az egyén élete során a mindenkori konkrét, szűkebb és tágabb társadalmi környezetével való állandó kölcsönhatásban, életmódjának, konkrét tevékenységének eredményeként alakulnak és formálódnak.

A kriminogén beállítódás az első büntetőjogi felelősségrevonás, illetve elítélés után alakul ki az elutasító állami, társadalmi, gazdasági, valamint mikrokörnyezeti reakciók hatására. A munkával, a családdal, a közvetlen környezettel fenntartott kapcsolatok felbomlanak, elsorvadnak. A visszaesők gyakran változtatják munkahelyüket, vagy teljesen elhagyják, rendszerint család nélkül élnek és a társadalmilag hasznos kapcsolatokat olyanokkal váltják fel,

amelyek a társadalomra veszélyesek. Ezek mutatják a személyiség társadalomellenes beállítottságát, annak mélységét és állandóságát. E folyamat minden egyes deviáns magatartással, újabb bűnelkövetéssel tovább romlott, s így a visszaesőkkel - a büntetésből való szabadulás után - szemben támasztott társadalmi, gazdasági és erkölcsi elvárások oly annyira megsokszorozódtak, hogy önerejükben már képtelenek voltak ezeknek megfelelni.

A visszaesőkkel kapcsolatos kutatások bizonyították, hogy a visszaesők élete egy "periódikus körforgássá" válik a szabadélet és a büntetésvégrehajtási intézet között, melyből kiszabadulni igen kevesen tudnak.

A vizsgálati alanyok között voltak olyanok is, akik több ízben is próbálkoztak gondjaik törvényes, problémáik legális megoldásával, de ezek sikerre nem vezettek a mikro- és makrokörnyezet elvárásai miatt, mert a bűnöző életmódban eltöltött évek sokasodásával ugyanis egyre romlanak és egyre több zavart mutatnak fel a visszaesők anyagi és személyi körülményei, s e folyamatban dezorganizálódik a személyiségük is.

A visszaeső bűnözők közel fele fiatalokként kezdte bűnöző életmódját - a torzult személyiség kialakulása folytán -, rendszerint vagyon elleni bűncselekmények sorozatának elkövetésével. Az adatok azt is bizonyítják, hogy a visszaeső bűnözők a fiatal-felnőtt kor második felében, vagy ennél idősebb korba lépők döntő többsége antiszociális magatartást tanúsított, kibújt a társadalmi kontroll alól, szükségleteik kielégítésével az életfelfogásukban a bűnözés meghatározóvá vált.

A bűnelkövetéseket általában alkalomszerűség, a körütekintés és a szervezethez hiánya; részben durva, erőszakos elkövetési mód jellemezte.

A visszaesőkkel szembeni eljárás bonyolultabb, sokrétűbb feladatot jelent a bűnüldözés és igazságszolgáltatás szervei számára.

A tárgyi oldal mellett fokozott figyelmet kell fordítani az alanyi oldalra is, mert az elkövetők személyiségében megmutatkozó negatív tulajdonságok elemzése, illetve azoknak a személyi körülményeknek a felderítése - amelyek feltehetően meghatározólag hatottak a személyi körülmények és tulajdonságok kialakulásában - igen fontos feladat. Az így nyert tényadatok alapján állapítható meg helyesen a személyi társadalomra veszélyesség mértéke, ami a visszaesők esetében fokozott értékelést igényel.

A büntetéskiszabási gyakorlat arra enged következtetni, hogy az előzőleg alkalmazott büntetőjogi eszközök - bár a gyakorlat lényegében nem kifogásolható - nem érték el a kívánt hatást, nem valósították meg az alapvető megjavítást, illetve nem gyakoroltak kellő nevelő hatást a társadalmi követelményeknek megfelelő magatartás irányában. Ennek okai egyfelől az újabb bűncselekmény, illetve az elkövetők körülményeiben keresendők, másfelől a büntetőjogi eszközök alkalmazásában - a kiszabott büntetés, a büntetésvégrehajtás, majd az utógondozás hiányosságaiban - találnatók fel.

Az 1979. évi 11. számú tvr. 19. §-a leszögezi, a szabadságvesztés végrehajtásának feladata az ítéletben és a jogszabályban meghatározott joghátrány érvényesítésével az elítélt nevelésével annak elősegítése, hogy szabadulása után a társadalomba beilleszkedjen és tartózkodjon újabb bűncselekmény elkövetésétől.

E feladat megvalósítása cél a visszaeső bűnelkövetők esetében is, azonban a mai büntetésvégrehajtási viszonyok között a nevelési korlátozottságok és hiányosságok, valamint a visszaesők kriminogén személyisége miatt tovább csökkennek azok a lehetőségek, hogy a büntetés letöltését követően a társadalomba való beilleszkedésük mind objektíve, mind szubjektíve eredményes lehessen.

A hivatásos pártfogói felügyelet bizonyos lehetőséget teremtett arra, hogy megvalósuljon - a körülményekhez képest - a büntetésből sza-

badulók segítése és ellenőrzése, de a visszaeső bűnözők - a szigorított őrizetből ideiglenesen elbocsátottakat kivéve - ösztönzés ellenére sem veszik igénybe a pártfogók segítségét, mert az életfelfogásukban a bűnözés meghatározóvá vált és továbbra is bűnöző módon elégitik ki szükségleteiket.

A visszaeső bűnözés elleni harc nemcsak a bűnüldöző- és igazságszolgáltató szervek feladata, hanem minden érdekelt hivatalos és társadalmi szervezet összehangolt egységes, komplex rendszer kialakítása nyomán válhat eredményessé.

2./ A vizsgálat tapasztalatai

A vizsgálat valamennyi kriminológiai tényezőre - az adatok elégtelensége miatt - nem terjedt ki, de ennek ellenére az alábbiakban foglalkozhatók össze:

a./ A személyi körülmények elemzése megmutatta, hogy az egyes jelenségek nem önmagukban, egymástól elszigetelten, hanem összességükben együtt, illetve egymásra hatnak;

b./ egyes személyi körülmények jellegüknél fogva összefüggnek a társadalmi élet releváns általános viszonyaival, ebből következik, hogy jelentőségük, súlyuk és intenzitásuk nem hanyagolható el;

c./ az elkövetők személyiségének kialakulásánál a hibás indítékrendszer, a társadalmi betagozódás hiánya, a társadalmi munkamegosztásból való kimaradás befolyást gyakorolnak a bűnözés alakulására;

d./ az elkövetett büntettek elemzése képet ad arról, hogy az egyes bűncselekményi kategóriában milyen mértékű a visszaesői bűnözés;

e./ a visszaeső bűnelkövetőkkel szembeni eljárás speciális feladatot jelent, ennek során a bűnüldöző és igazságszolgáltatás szerveinek különös gondot kell fordítaniuk a visszaesők kriminológiai körülményeinek feltárására;

f./ a kiszabott büntetések és intézkedések vizsgálata alapján tükröződik a büntetéskezelési és intézkedési gyakorlat, annak elemzéséből következtetni lehet a büntetési nemek és mértékek, valamint intézkedések hatásosságára;

g./ a büntetésvégrehajtás és utógondozás körülményeinek és hatékonyságának javítása, illetve fokozása sem elegendő a visszaeső bűnözés erőteljesebb csökkentésére, vagy visszaszorítására.

1.sz. tábla

A visszaeső bűnözők által elkövetett
bűncselekmények

	vissza- eső	külö- nös vissza- eső	több- szörös vissza- eső
170. §. /5/ bek. életveszélyt okozó tst.	-	-	1
170. §. /2/-/3/ bek. súlyos testi sértés	1	4	6
176. §. magánlaksértés	1	-	2
187. §. /2/ bek.I.ford. közúti baleset okozása	-	-	1
187. §. /2/ bek.II.ford. közúti baleset okozása	-	-	1
188. §. /1/ bek. ittas járművezetés	3	1	1
188. §. /2/ bek.a./pont sts.ittas járművezetés	1	-	-
196. §. tartás elmulasztása	1	3	4
197. §. erőszakos közösülés	-	1	-
198. §. szemérem elleni erőszak	-	-	2
217. §. tiltott határátlépés	1	-	3
224-231. §. hivatalos személy elleni erőszak	1	-	2
233. §. hamis vád	-	1	1

1.sz. tábla folytatása

	vissza- eső	külö- nös vissza- eső	több- szörös vissza- eső
238. §. hamis tanúzás	-	1	1
263. §. visszaélés lőfegyverrel	-	1	-
266. §. közveszélyes munkakerü- lés	-	4	4
269. §. közösség megsértése	-	-	1
271. §. garázdaság	4	1	1
274. §. közokirathamisítás	-	-	1
276. §. magánokirat-hamisítás	1	-	1
299. §. üzérkedés	-	1	1
309. §. devizagazd. megsértése	1	-	-
316. §. lopás	3	36	61
317. §. sikkasztás	1	-	2
318. §. csalás	1	1	2
321. §. rablás	-	-	4
324. §. rongálás	-	-	1

2.sz. tábla

Az elkövetők életkora

/férfiak/	visszaeső	különös visszaeső	többszörös visszaeső
18-24 év között	3	17	11
25-39 év között	12	25	70
40-59 év között	2	6	17
60 év felett	-	1	1
/nők/			
18-24 év között	1	2	1
25-39 év között	3	4	7
40-59 év között	-	2	2
60 év felett	-	-	-

3.sz. tábla

Az elkövetők családi állapota

/férfiak/	visszaeső	különös visszaeső	többszörös visszaeső
nőtlen	8	20	39
házas	4	14	18
özvegy	-	1	1
elvált	5	13	39
különélő	-	1	2
/nők/			
hajadon	4	6	2
házas	-	2	1
özvegy	-	-	-
elvált	-	-	3
különélő	-	-	4

4.sz. tábla

Az elkövetők műveltségi foka

/férfiak/	visszaeső	különös visszaeső	többszörös visszaeső
analfabéta	-	-	1
általános iskola	13	39	89
középiskola	4	9	7
főiskola	-	1	2
/nők/			
analfabéta	-	1	1
általános iskola	4	7	9
középiskola	-	-	-
főiskola	-	-	-

5.sz. tábla

Az elkövetők jövedelmi és foglalkozási viszonyai

	visszaeső	különös visszaeső	többszörös visszaeső
jövedelme nincs	2	10	18
2.000.- Ft alatt	2	10	11
2.001-3.000.- Ft között	2	10	17
3.001-4.000.- Ft között	4	9	20
4.001-5.000.- Ft között	4	10	21
5.001-7.000.- Ft között	3	3	17
7.001-10.000.- Ft között	1	3	3
10.000.- Ft felett	3	2	2
foglalkozás nélküli	4	12	21
alkalmi munkás	3	12	28
fizikai dolgozó - sm. szakma nélkül	9	10	26
fizikai dolgozó szakmával	2	10	19
tsz. tag fizikai	1	9	8
önálló	2	2	3
nyugdíjas	-	2	4

6.sz. tábla

Káros szenvedélyek - alkoholizmus

	férfi	nő
visszaeső	12	2
különös visszaeső	13	-
többszörös visszaeső	26	2

7.sz. tábla

Büntetések és intézkedések

	visszaeső	különös visszaeső	többszörös visszaeső
a./ <u>Szabadságvesztés</u> <u>/150 fő/</u> <u>/időtartam, fokozat/</u>			
6 hó vagy alatta	-	16	28
6 hó - 1 év között	9	19	36
1 év 2 év között	1	7	20
2 év és 3 év között	-	1	5
3 év és 5 év között	-	-	8
fogház	-	1	2
börtön	10	48	78
fegyház	-	-	17
b./ <u>Szigorított javító- nevelő munka /1 fő/</u>	-	-	1
c./ <u>Javító-nevelő munka</u> <u>/13 fő/ kijelölt</u> <u>munkahelyen</u>			
1 évnél kevesebb	2	7	1
1 éven felül	1	2	-
<u>közérdekű munkaként</u>	-	-	-
d./ <u>pénzbüntetés /17 fő/</u> <u>napi tételek:</u>			
10 - 40	1	-	-
41 - 60	1	-	2

7.sz.tábla folytatása

	visszaeső	különös visszaeső	többszörös visszaeső
61 - 100	2	3	4
101 - 180	3	-	1
180 felett	-	-	-
<u>forint összeg:</u>			
1.000 vagy kevesebb	-	-	-
1.001 - 2.000 között	-	-	-
2.001 - 3.000 között	1	-	1
3.001 - 5.000 között	3	-	1
5.001 - 10.000 között	3	2	1
10.001 - 50.000 között	-	1	4
50.000 felett	-	-	-
e./ <u>önállóan alkalmazott mellékbüntetés vagy intézkedés /6 fő/ munkaterápiás intézeti kezelés</u>	1	2	3
f./ <u>mellékbüntetések: szabadságvesztés büntetés mellett történt, ezek közügyektől való eltiltás, illetőleg szigorított őrizet és kényszergyógyítás voltak.</u>			

MTA Magyar Kriminológiai Társaság
Viktimológiai Szekció

Dr. Christoph Mayerhofer /főosztályvezető-helyettes,
tes, Igazságügyi Minisztérium, Ausztria/

THE LEGAL SITUATION OF VICTIMS OF CRIME IN AUSTRIA

/A bűncselekmény sértettjeinek jogi helyzete Ausztriában/

/A Viktimológiai Szekció 1989. június 1-jén tartott vitaülésén elhangzott angol nyelvű előadás rövidített fordítása/

Az Európában uralkodó jogrendszerekben a bűncselekmény sértettjének joga van a büntető eljárásba beavatkozni azzal a céllal, hogy - ezen eljárás keretén belül - olyan ítéletet hozzanak, amely kötelezi a támadót a polgári törvénykönyv szabályai szerinti károk megtérítésére is. Ez az ún. "adhéziós eljárás" azonban meghosszabbítja azt a büntető eljárást, amelybe a sértett mint "perbe beavatkozó" lépett, ezért az ilyen kése- delmek elkerülése végett gyakori, hogy a bíróság nem dönt a kártérítés kérdésében. A büntető eljárásba való bekapcsolódás azonban azzal az előnnyel jár, hogy a sértett folyamatosan tájéko- zódik az ügy fejleményeiről. Csak ez teszi lehe- tővé, hogy a sértett bármit is megtudjon az el- követő sorsáról, különösen ami az elkövető meg- büntetését, vagy a büntetés mellőzését illeti. A büntető eljárásba való beavatkozás az egyetlen eszköz arra, hogy a sértett folyamatosan az ügyész rendelkezésére bocsáthassa a szükséges bi- zonyítékokat, amikor úgy látja, hogy a per más- ként téves irányba haladna.

Az NSZK-beli jogrendszertől eléggé eltérően Ausztriában a polgári jog kötött a büntetőjogi ítélethez /az Osztrák Büntető Perrendtartás 268. szakasza/, de csak olyan mértékben, amennyire azt a büntető ítéletben foglalt tények megalapoz- zák. Ez a szabály jelentős mértékben megkönnyíti a polgári pert, ugyanis az ítéletben csak a kár-